

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE

REZUMAT
TEZĂ DE DOCTORAT

Richard Rorty-filosofia conversațională

Profesor coordinator

Prof. Univ.dr. Andrei Marga

Doctorand

Theodora-Eva Stâncel (căs. Ormeny)

Cluj-Napoca

2012

Prezenta teză de doctorat a fost realizată cu sprijinul proiectului POSDRU/88/1.5/S/60185:

Investing in people!

Ph.D. scholarship, Project co-financed by the SECTORAL OPERATIONAL PROGRAM FOR HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT 2007 - 2013

Priority Axis 1. "Education and training in support for growth and development of a knowledge based society"

Key area of intervention 1.5: Doctoral and post-doctoral programs in support of research.

Contract nr.: POSDRU/88/1.5/S/60185 – "Innovative doctoral studies in a Knowledge Based Society"

Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Cuprins

Argument și metodă	p. 8
1. Motivație pentru alegerea subiectului prezentei teze	p. 8
2. Obiective de cercetare și noutatea rezultată în urma demersului investigativ	p. 9
3. Structura tezei	p. 10
Introducere	p. 13
Premise pentru o filosofie a conversației - moștenirea pragmatică.	p. 13
Capitolul I: Structura conceptuală a prezentei teze de doctorat - reconstrucția neo-pragmatică a filosofiei	p. 28
1.1. Depășirea tradiției metafizice - dizolvarea problemelor filosofice în practici discursive	p. 29
1.2. Demitizarea metaforei oglinzii – Ochiul minții și mintea ca oglindă	p. 42
1.3. Problema adevărului în filosofia conversațională. Adevăr fără corespondență	p. 55
1.4. O filosofia <i>interpretativă</i> (creativă) și <i>terapeutică</i>	p. 64
1.5. Rorty, Heidegger și Nietzsche	p. 78
5.1. Cultură poetizată și gândire ironistă	p. 90
5.2. Vocabulare finale	p. 95
5.3. Metafizician versus ironist	p. 99
5.4. Autocreație	p. 105

Capitolul II: Influențe lingvistice și analitice în cadrul filosofiei conversației -----
-----p. 106

1. Scurtă introducere în studiul limbajului -----p. 106
 - 1.1. Însemnătatea limbajului în întreprinderea filosofică : perspective premergătoare teoriilor rortiene-----p. 106
 - 1.2. Intâietatea cuvântului rostit-----p. 109
 - 1.3. Poziția rortiană față de replica post-structuralistă adresată teoriilor saussuriene. Rorty și scriitura ca formă de limbaj. -----p. 112
2. Edificare vs. Structură -----p. 118
 - 2.1. Bildung -----p. 118
 - 2.2. Redescrierea-----p. 122
3. Caracteristici esențiale ale filosofiei conversaționale - contingența limbajului și contextualismul lingvistic -----p. 125
 - 3.1. Limbaj creat versus limbaj descoperit-----p. 125
 - 3.2. Contingența limbajului-----p. 131
 - 3.3. Rorty și Wittgenstein - Meaning is use -----p.137
 - 3.4. Reguli de vorbire-----p. 140

Capitolul III: Filosofia comunicării -----p. 159

1. Scurtă introducere în studiul teoriei comunicării -----p. 161
 - 1.1. Definiția comunicării-----p. 162
 - 1.2. Mecanisme destabilizatoare de extindere, restrângere, degradare și transfer de sens -----p. 164
2. Richard Rorty și Giambattista Vico: creativitate lingvistică și comunicare--p. 166
 - 2.1. *Res linguistica*-----p. 166
 - 2.2. Ingenium: o formă productivă și creativă de cunoaștere-----p. 168
 - 2.3. Metafora: creativitate și noul lingvistic-----p.170
3. Humboldt și Rorty: articularea sensului – Weltansicht - viziune asupra lumii.-----p.175
 - 3.1. Einbildungskraft (Puterea de întruchipare a limbajului)-----p.177

- 3.2. Energiea lingvistică (activitate discursivă) Dynamis (competență elocuțională, idiomatică și expresivă) și Ergon (produs, creație)-----p.177
- 3.3. Producerea conținuturilor – principiul relativității lingvistice -----p.178
- 3.4. Alegerea rortiană – Humboldt vs. Chomsky (Structură de adâncime, structură de suprafață)-----p. 179
- 3.5. Prăbușirea semanticii în pragmatică-----p. 181
- 4. Tendințe în pragmatică : Austin, Searle, Grice-----p. 186
 - 4.1. Acte de vorbire-----p. 194

Capitolul IV: Filosofia conversațională: Richard Rorty și Jürgen Habermas-----
 -----p.197

- 1. Conversația : la nivel lingvistic și la nivelul lumii trăite (a Lebenswelt-ului și a praxis-ului comunicativ)-----p. 199
- 2. Rorty și Habermas: convergențe și divergențe (neo-pragmatism vs. pragmatică formală)-----p. 205
 - 2.1. Construcția sensului prin comunicare -----p. 206
 - 2.2. Interpretarea și dimensiunea descriptivă ca funcție esențială a constituirii sensului.-----p. 213
 - 2.3. Reguli și acte de vorbire: Rorty, Habermas și Wittgenstein, Austin-----p. 215
 - 2.4. Comunicarea nedistorsionată-----p. 217
- 3. Telosul comunicării – înțelegerea și continuarea conversației lumii -----p. 223
 - 3.1. Dimensiunea dialogică a vieții umane : Interacțiune, cunoaștere și re-cunoaștere intersubiectivă-----p. 225
 - 3.1. Solidaritate și Comunitate comunicativă : Integrare și socializare a actanților comunicaționali-----p. 231
 - 3.3. Scopul filosofiei conversaționale - menținerea conversației -----p. 239
 - 3.4. Problematika sferei publice și a sferei private în filosofia conversațională-----
 -----p. 242

Capitolul V: Aplicațiile filosofiei conversaționale în cadrul culturii post-filosofice-----
-----p. 252

1. Progresul cultural- filosofia ca progres-----p. 253
2. Metamorfoza practicilor sociale. Pledarea Rortiană pentru vocabulare sociale alternative-----p. 265
3. Humanities. Filosofie vs. literatură? Argument vs narațiune. Conversația în locul argumentului.-----p. 276

Concluzii-----p. 281

Anexe-----p. 286

1. Coping mechanisms for the perception of finitude -----p. 286

Bibliografie-----p. 294

Cuvinte cheie: conversație, vocabular final, vocabulare alternative, contingență, contextualism, redescoperire, autocreație, edificare (bildung), ironism, metaforă, “humanities”, interdisciplinaritate, narațiune filosofică, practici discursive, limbaj creat, jocuri de limbaj, reguli de vorbire, neo-pragmatism, postmodernism, anti-esențialism, anti-reprezentationalism, reformare/revitalizare filosofică, interacțiune, sferă publică și sferă privată, creativitate lingvistică, cultură poetizată, *Einbildungskraft* (puterea de întruchipare a limbajului), Weltansicht (viziune asupra lumii), solidaritate, comunitate comunicativă, amprentă originală, constituirea sensului prin comunicare, filosofie interpretativă și terapeutică, progres cultural și filosofic, activitate discursivă, acte de vorbire, pragmatică, *re-cunoștere intersubiectivă*, literatură, principiul utilității și al practicabilității ideilor filosofice, identitate și auto-determinare, practici sociale și descrieri, relații interumane.

I. Motivație pentru alegerea subiectului prezentei teze

Prezenta teză de doctorat se axează pe filosofia conversațională a gânditorului american Richard Rorty - o turnură radicală (o adevărată revoluție, am putea spune) - care a zguduit fundamentele filosofiei tradiționale de factură metafizică. Contribuția deosebit de originală a lui

Rorty vizează reformarea (revitalizarea) domeniului filosofic a cărui popularitate și importanță a scăzut în ultimul secol.

Într-un interviu Richard Rorty afirma că dacă idealiiști germani au ridicat filosofia la statutul de „candidate for the leadership of culture”¹ („candidat la conducerea culturii”, traducerea noastră), astăzi aceasta a devenit doar o disciplină academică printre multe altele, captivă într-un cerc vicios al teoriilor și al ideilor care nu mai rezonază cu actualul peisaj cultural.

Trăim un moment tensionat în istoria filosofiei, în care mișcările interne ale societății au generat restructurări de paradigme și de doctrine, precum și critici intense soldate cu contestarea necesității filosofiei (în special în formula sa tradițională) ca domeniu de analiză. Richard Rorty restructurează și redefiniște filosofia ca „Humanities” - un domeniu cu caracter interdisciplinar, care depășește impasurile filosofice produse de metafizica și de epistemologia tradițională și care optează pentru o reorientare generală înspre literatură și înspre critică literară. Tematicile abordate de Rorty în opera sa sunt variate, de *actualitate și de relevanță majoră* în cadrul mai larg al culturii și implicit și al filosofiei. Pe acest considerent am ales ca subiect al prezentei teze un aspect al universului rortian, cel referitor la limbaj. Interesul nostru gravitează cu precădere în jurul noțiunii de *filosofie conversațională*, dar pentru a forma o imagine cât mai comprehensivă a acesteia, vom trata și aspecte lingvistice, sociale și literare, rămând însă constant în directă conexiune cu nucleul conceptual al tezei care este filosofia conversației.

Pe parcursul a secole de investigații, analize și observații riguroase s-a urmărit obținerea de răspunsuri pertinente și lămuritoare la întrebări de mare însemnătate referitoare la natura umană, la adevăr, la bine, la frumos, la relația dintre obiect și subiect, dintre lumea internă a individului și cea exterioară acestuia, și desigur la multe altele. Declarată știința cunoașterii, filosofia a suferit multiple restructurări datorită inventării și adoptării de noi modalități de a accede la cunoaștere în funcție de perspectivele sugerate de curente, subcurente și tendințe dominante, de epocă și de comunitatea filosofică de vârf. Se observă în plan diacronic evoluția de la „*idee*” ca obiect al filosofării și bază a discursului mental specific secolului al - XVII-lea (consecință directă a influențelor antice) la concentrarea pe discursul public caracteristic tendințelor actuale,

¹ „From Philosophy to Post-Philosophy: An interview with Richard Rorty. Conducted by Wayne Hudson and Wim van Reijn” în *The Rorty reader* edited by Christofer. J. Voparil and Richard J. Bernstein, Wiley-Blackwell, A John Willey & Sons, Ltd., Publication, 2010, p. 495.

ale căror centru este un artefact al subiectului - expresia lingvistică verbalizată, mai exact, *propoziția* (dacă în trecut se vorbea despre *idee*, acum întreg demersul argumentativ gravitează în jurul *propoziției*). Desigur că, în cadrul acestui rezumat, noi am simplificat enorm problematica evoluției filosofiei, dar cu scopul precis de a evidenția cum discursul filosofic permite, tocmai din punctul de vedere al *caracterului dinamic al limbajului*, permutații de tipul surclasării ideii de către propoziție.

În contextul prezentei lucrări care se focusează pe posibilitățile dialogice, conversaționale inerente întreprinderii filosofice vom evalua neo-pragmatismul rortian drept unul revoluționar care repudiază ideile carteziene, care respinge obiectivitatea adevărului și care găsește ca fiind îndreptățite răspunsurile de tip conversațional la marile întrebări epistemologice.

II. Obiective de cercetare și noutatea rezultată în urma demersului investigativ

Prin această lucrare ne propunem construirea unui „decor” filosofic care facilitează familiarizarea cu teoriile și viziunea rortiană (un univers filosofic extrem de original și de interesant și a cărui edificare a marcat un moment de turnură în istoria filosofiei) prin analiza perspectivelor ideatice anterioare și prin sintetizarea influențelor pragmatice, analitice și lingvistice (aici accentul cade pe teoria actelor de vorbire). Se urmărește expunerea ideilor esențiale ale operei rortiene cu referire la filosofia conversațională, precum și identificarea condițiilor și a contextului filosofic care au contribuit la construirea acestei filosofii organizată în jurul următoarelor noțiuni : conversație, contingentă, contextualism, redescrisere, autocreație, edificare și ironism.

Teza noastră prezintă o deschidere amplă către aspecte inovatoare (atât la nivelul conținutului ideatic și al metodei de cercetare, cât și la nivelul exprimării [adică al vocabularului științific]), demne de a intra în arena discuțiilor filosofice. Scopul alegerii acestui model de investigație filosofică este popularizarea domeniului de cercetare și o apropiere a filosofiei atât față de un public de specialitate cât și față de cei care sunt instruiți în alte arii de cercetare (formați profesional pe filiera altor terminologii specifice). *Deschiderea către oameni* reprezintă o „umanizare”, a filosofiei care odată devenită accesibilă, se preocupă de probleme ale vieții trăite,

ale indivizilor și mai puțin de subiectele perene, universale și abstracte. Unul dintre eforturile noastre este acela de a confirma și mai ales de a convinge sfera filosofică de faptul că intersubiectivitatea *poate* înlocui cu succes obiectivitatea și transcendența odată ce sistemul de referință al cercetătorilor nu mai implică realități non-umane ca Adevărul, Dumnezeu, Binele și Filosofia (concepte care scrise cu majusculă au fost plasate pe un plan superior al arhitectonicii cunoașterii).

Dorim să demonstrăm prin raționamente logice, pertinente și clare că arena de luptă a dezbaterilor filosofice este *conversația*, unde într-o manieră contextuală și istoricistă se realizează o selecție între vocabulare filosofice învechite și vocabulare alternative noi, mai adecvate situației culturale contemporane.

Obiectivul principal urmărit este acela de a expune și de a aplica teoria conversațională rortiană care susține că procesul comunicativ este unul viu, unul al interacțiunii exercitate între actanții comunicaționali care admitând caracterul contingent al limbajului, precum și cel al existenței umane, construiesc și structurează vocabulare cu aspecte și conținuturi reînnoite, transformate, în vederea dezvoltării capacității de a exprima exact semnificația stărilor de fapt, iar la nivel lingvistic de a plăsmui noi sensuri cu care să se umple expresiile verbalizate.

Stilul și metoda argumentativă alese concordă cu tonul și cu vocabularul gânditorului american, care se vrea a fi înainte de toate unul accesibil, capabil a ghida printre țesăturile complicate ale filosofiei și posibili cititori care nu sunt de specialitate.

În ceea ce privește tehnica de argumentare am considerat oportun să optăm pentru o formă de *narațiune filosofică*, interesată de redescrierea și dizolvarea problemelor filosofice.

Ceea ce distinge prezenta teză ca o lucrare inedită este tocmai metoda de cercetare utilizată - redescrierea - și stilul argumentativ neo-pragmatic. În ceea ce privește relevanța tezei în contextul mai larg al cercetării filosofice, am depus eforturi să împingem cu un pas înainte (menținând o linie de analiză rortiană) discuția (deosebit de importantă în cadrul filosofiei conversaționale) referitoare la problematica tensiunii dintre sfera privată și cea publică, singura chestiune, de altfel, la care Richard Rorty nu a propus o soluție bine conturată și mulțumitoare.

III. Structura tezei (sinteza părților principale ale tezei) :

Lucrarea este împărțită în cinci capitole, fiecare dintre ele fiind concentrat pe observarea, analiza și interpretarea obiectului unei preocupări relevante în cadrul mai larg al tezei. Efortul nostru a vizat construcția detaliată a argumentelor, coerența, claritatea în argumentare și scrupulozitatea în culegerea și prelucrarea de date din publicații de specialitate de actualitate - atât din surse internaționale cât și din surse locale. Structurarea tezei se vrea a fi o înșiruire logică, cursivă, relevantă și susținută argumentativ a ideilor expuse.

Intențiile filosofice ale lui Richard Rorty implică trei poziții specifice care converg în formularea filosofiei conversației. Este vorba de triumghiul *anti-esențialism* – *anti-reprezentationalism* – *doctrina conversației* care se vor plia pe structura prezentei teze de doctorat (respectiv capitolul I, II, III, capitolul IV reprezentând miezul temei abordate - motiv pentru care poartă numele de *Filosofia conversațională*).

Pornind de la ideea că în istoria filosofiei apar periodic schimbări de direcție reliefate de contribuția unor personalități deosebit de înzestrate (care datorită trăsăturilor lor inovatoare sesizează nuanțe cu însușiri transformatoare și le valorifică într-o manieră originală, chiar revoluționară) am identificat filosofia lui Rorty drept un moment definitoriu pentru filosofie cu precădere pentru filosofia limbajului.

Cercetarea filosofică a lui Richard Rorty se axează pe posibilitățile dialogice, conversaționale inerente întreprinderii filosofice, urmând o linie de analiză profund marcată de influența lui Ludwig Wittgenstein, John Dewey și a lui Martin Heidegger. Respingând ideea de filosofie ca știință fondatoare, definită prin termenii vocabularelor filosofice tradiționale, Rorty (care nu a putut fi definit cu claritate nici ca filosof analitic, nici ca filosof continental) s-a clasificat pe sine ca fiind pragmatist. Analizând universul rortian ca o combinație între principii pragmatice (elemente preluate de la John Dewey, William James și Charles Sanders Peirces) și aspecte lingvistice (influențele principale fiind Ludwig Wittgenstein, W.von Humboldt, J. L. Austin, John Searle, Paul Grice, Donald Davidson, W. Sellars, W. Von O. Quine) am considerat oportun să ne referim la Richard Rorty ca la un gânditor neo-pragmatist.

Capitolul I cu titlul „*Structura conceptuală a prezentei teze de doctorat - reconstrucția neo-pragmatică a filosofiei*” este alcătuit din cinci subcapitole pentru care vom oferi în rândurile de mai jos o succintă prezentare:

„*Depășirea tradiției metafizice - dizolvarea problemelor filosofice în practici discursive*” are caracter introductiv expunând soluția rortiană la probleme centrale ale filosofiei tradiționale (conceptul de minte, relația limbaj – realitate, distincția obiect-concept [ca și corespundeț fidelă a unui semnificat cu un semnificant din lumea exterioară], chestiunea adevărului) și identificând noțiunile esențiale ale vocabularului filosofiei conversaționale : ironism, contingență, vocabular final, autocreație și interpretare. Soluția constă - în viziune rortiană - în dizolvarea și dezlegarea acestor problemelor epistemologice și metafizice în jocurile de limbaj și în conversație.

„*Demitizarea metaforei oglinzii – Ochiul minții și mintea ca oglindă*” aprofundează discuția rortiană asupra renunțării la perceperea conceptului de „minte” ca un spațiu izolat, elitist, care facilitează un canal de comunicare cu transcendentalul, cu lumea nevăzută a esențelor și a ideilor.

Am insistat asupra faptului că este imposibil să se identifice o poziție de pe care să se distingă mintea în raport cu lumea, în absența elementului lingvistic și a jocurilor de vorbire plasate în context istoric. Întrebările referitoare la cunoaștere nu sunt aduse în prim plan de către relația dintre idei și obiecte ci de către practica socială materializată lingvistic.

„*Problema adevărului în filosofia conversațională. Adevăr fără corespondență*” aduce în prim plan teoria conform căreia adevărul este o construcție, un artefact uman atribuit expresiilor lingvistice în cadrul proceselor comunicativ-iterative. Cuvântul cheie aici este acela de „creat” pentru că într-adevăr adevărul se construiește și nu se descoperă.

Nu există o entitate numită „Adevăr” scris cu majusculă la care să se raporteze realitatea, și prin analiza exactității corespondenței între cele două să se stabilească raporturi de adevăr. În schimb, adevărul se revelează prin practică, acțiune, utilitate și prin acord lingvistic între membrii unei comunități. Fără a cădea în relativism trebuie privit adevărul ca proprietate a propozițiilor cu sens, propoziții care alcătuiesc vocabulare. Vocabularele sunt continuu comparate între ele pentru a decide care este cel mai adecvat la un anumit context și la o anumită situație

conversațională. Justificarea forței și a valorii vocabularelor se realizează retrospectiv în cadrul analizei istoriei filosofiei limbajului.

În continuare, în subcapitolul „*O filosofia interpretativă (creativă) și terapeutică*” (urmărind o linie wittgensteiniană), am plasat bazele filosofiei conversaționale în nevoia imperativă de a caracteriza filosofia prin criterii interpretative și terapeutice și *nu* ca teorie a cunoașterii bazată pe existența unui sistem de concepte anistorice.

Redefinirea și reatribuirea de misiuni culturale filosofiei este un proces realizabil doar prin imersarea intereselor filosofice în contextele de viață și prin asignarea acestora de valori practice, verificabile și relevante pentru comunitățile de indivizi.

Reîntoarcerea la pragmatism subliniază mai cu seamă teoria conform căreia sensurile ideilor și înțelesurile lor ascunse constau și se recuperează din consecințele lor contextuale. Influențele majore referitoare la acest subiect au fost Friedrich Nietzsche și Martin Heidegger, prin urmare în fragmentul denumit „*Rorty, Heidegger și Nietzsche*” le este dedicat lor. Preocuparea noastră a vizat caracterizarea *Dasein*-ul prin prisma posibilităților inerente lui și prin prisma propriei existențe surprinsă în plină desfășurare. *Dasein*-ul lui Heidegger reprezintă trăirea autentică a omului căruia lumea nu i se mai dezvăluie pe nivele ontologice ci se structurează și se definește în raport cu individul care utilizează limbajul ca instrument creator. Alcătuirea lumii se decide în fiecare moment al trăirii umane, prin articularea lingvistică.

Cu aceste viziuni în minte Rorty opune culturii centrate pe filosofie una axată pe artă, pe elementele poetice pe care o numește *cultură poetizată*. Poziția anti-metafizică, anti-universalistă și historicistă marchează acest tip de cultură ca una care refuză să situeze binele și adevărul pe un nivel mai înalt decât cel al vieții de zi cu zi. Mesajul rortian susține că există speranța de a „poetiza” cultura, poziționând în centrul acesteia figura „poetului puternic”.

În cadrul acestei culturi accentul cade pe construirea de vocabulare finale alternative. Sintagma rortiană *vocabular final* desemnează un set de cuvinte posedat de o persoană, care reprezintă punctul ultim unde poate ea ajunge prin folosirea limbajului propriu. Fiecare vocabular final este diferit în funcție de educația individuală și lecturi anterioare care au facilitat comparația cu alte vocabulare alternative mai bune. Caracteristicile unui anumit vocabular final permit identificarea *amprentei personale* (a acelu aspect care conferă tocmai unicitatea unei

persoane) a celui care utilizează acel vocabular. Cuvântul „final” parte din sintagma rortiană „vocabular final” nu trebuie asociat cu ambiții metafizice referitoare la atingerea unui punct terminus al interogărilor filosofice. Vocabularul final reprezintă suma cunoștințelor acumulate până în momentul expunerii lor într-un discurs. De îndată ce se adaugă date noi bagajului informațional care formează vocabularul, acesta se extinde.

Richard Rorty consideră că această cultură poetizată necesită o figură centrală - cea a ironistului. Figura ironistă (ca opusă metafizicianului) este compusă din două tipologii. Este vorba despre *ironistul teoretician* (interesat de putere și de perfecțiune) care vrea să își instaleze sistemul și propria persoană ca autoritate, să introducă o strategie de finitizare a istoriei prin propria muncă și *ironistul care nu e teoretician*, care nu vrea să se instaleze pe sine ca autoritate. Primul vizează sublimul în timp ce cel de al doilea este atras și interesat de frumosul căruia îi se oferă un cadru - moartea. Vizând sublimul, teoreticianul ironist e mereu în pericol să recadă în metafizică.

Ironistul înțelege caracterul efemer și dependent de context al propriului vocabular final, pe care vrea să îl îmbunătățească mereu punându-l, în mod constant, în relație cu vocabulare alternative care se pot dovedi mai bune. Adept al *redescrierii*, el este convins că orice poate fi pus într-o lumină bună sau într-o lumină proastă astfel încât este indezirabilă o adeziune ultimă și desăvârșită la orice tip de sisteme de idei (deoarece acestea sunt supuse alterării, în timp ce, în paralel, pot apărea alte viziuni noi, încărcate de potențial).

În paralel cu metoda redescrierii (pe care o preferă în detrimentul inferenței), ironistul consideră că dialectica este forma de argumentare mai eficientă. Această opinie este explicată în modul următor: nu propozițiile sunt cele care trebuie comparate ci vocabularele între ele. Termenul de „dialectică” a fost preluat de Rorty de la Hegel și prin acesta el înțelege acea abilitate literară producătoare de Gestalt-switch-uri lingvistice.

Ironistul realizează importanța autocreației ca un proiect într-o nesfârșită derulare și niciodată ca un rezultat final. Procesul autocunoașterii în timpul confruntării cu propria contingență este similar cu procesul inventării unui nou limbaj și al imaginării unor metafore noi.

În cel de al doilea capitol al tezei noastre – „*Influențe lingvistice și analitice în cadrul filosofiei conversației*” - am tratat contribuția lui Rorty în interiorul filosofiei limbajului, notând

influențele de natură lingvistică și analitică asupra filosofiei conversației. Accentul a căzut pe explicarea noțiunilor de *edificare* (noțiunea de auto-formare/bildung înlocuiește matricile lingvistice și face referire la moduri de vorbire mai bogate prin generarea de metafore noi), *redescriere* (metodă de muncă prin care practicile lingvistice, descrierile de sine și de lume sunt recondiționate - metodă care marchează perfect gestalt-switch-ului filosofic), *limbaj creat*, *contextualism lingvistic* (teza plasării teoriilor limbajului în cadrul mai amplu al istoriei umanității, conectată la cea a contingentei și astfel împreună definind omul ca entitate adânc înrădăcinată în timpul și mediul care a format-o) și pe stabilirea nuanțelor wittgensteiniene care transpar din filosofia conversațională rortiană (teoria utilizării limbajului – „meaning is use”, a jocurilor de limbaj [activități lingvistice a căror mișcare combinatorie alcătuiesc limbajul și a căror conexiuni multiple redau semnificația cuvintelor] și a regulilor lor aferente).

Limbajul este un proces dinamic, creator de sensuri multiple și variate, proces care antrenează mecanisme de extindere, restrângere, degradare și transfer de sens. Pornind de la aceste asumții am discutat în cel de-al treilea capitol dedicat comunicării, numit „*Filosofia comunicării*”, subiecte precum creativitatea lingvistică, sau noțiunea de metaforă ca formă productivă și creativă de cunoaștere generatoare de nou lingvistic și de progres cultural. Interesul nostru a fost orientat în egală măsură către problematica lui *Einbildungskraft* (*puterea de întruchipare a limbajului*), către teoriile lui Humboldt referitoare la articularea sensului și a limbajului ca *Weltansicht* - viziune asupra lumii și asupra tendințele de evoluție a teoriilor pragmatice care au avut un impact deosebit de relevant în formularea unor trăsături de bază ale filosofiei conversației.

Structura investigației noastre urmărește modelul care caracterizează teoria ilustrului profesor de origine germană Jürgen Habermas. Acesta a identificat trei momente definitorii pentru istoria filosofiei ca gravitând în jurul a trei personalități deosebite Giambattista Vico, (autorul primei turnuri lingvistice), W. V. Humboldt (autorul celei de-a doua) și Richard Rorty căruia Habermas îi atribuie cea de a treia mișcare majoră în studiul filosofiei, cu precădere cea a limbajului - cea de-a treia turnură lingvistică.

Umanistul italian Giambattista Vico întreprinde o investigație filosofică prin care dezvăluie lumii că procesul cunoașterii trebuie mediat prin semne și limbaj. Rorty este de acord cu Vico în ceea ce privește faptul că tropul caracteristic limbajului creator este metafora. Aceasta permite

proiectarea asupra realității a imaginii unui spațiu nedeterminat, cu limite fluide, ca un roman cu final deschis. Rorty preia metafora, o supune procesului de redescoperire și o transformă în unealta indispensabilă a poetului creator de nou. Actantul comunicațional devine creator de noi metafore atunci când în cadrul unei conversații este capabil să dea noi înțelesuri unor termeni în prealabil învățați. Sensul unei expresii lingvistice este dinamic (mobil) - sugerează și Nietzsche în *Nașterea filosofiei din spiritul muzicii* atunci când definește conceptul dionisiac ca fiind incapacitatea de a fi constrâns într-o singură formă, mișcarea generatoare de nou. Sensul se trăiește și se re-trăiește perpetuu, creativitatea inerentă expresiilor lingvistice asigurând progresul cultural.

În continuare, pentru a clarifica fenomenul desfășurării limbajului ca practică socială și ca formă de viață am impus o regândire a valorilor și a concepțiilor tradiționale care vizează contextul praxisului comunicativ și ne-am orientat interesul către opera lui Humboldt. Viziunea sa sugerează că un studiu sec al limbajului, de dragul limbajului și referințe exclusive la structurile formale nu este suficient pentru a formula o teorie a limbajului adecvată. Limbajul este acțiune, practică socială, prin urmare studiul limbajului trebuie abordat dintr-o perspectivă antropologică cu focusare pe ambianța socială și culturală în care vorbitorii unui limbaj trăiesc și se desfășoară. Limbajul dezvăluie spiritul unui popor, al unei comunități - spirit care se evidențiază în plină procesualitate, ca energie creatoare, ca activitate, ca energie. Procesul viu al vorbirii, anume conversația, este centrul creator de sensuri al limbajului, adânc înrădăcinat în dimensiunea interactivă.

Pentru a construi o nouă viziune asupra lumii (Weltansicht) și pentru a demonstra puterea de întruchipare a limbajului (Einbildungskraft) Rorty marșează pe creativitate, subiectivitate (mai exact, pe inter-subiectivitate) și schimbare. Prin elementul creativ cu care se infuzează, gândirea rortiană oferă filosofiei în general un efect estetic esențial. Acesta din urmă aduce în prim plan inegalabila importanță a faptului că semnificațiile pot fi interschimbabile, iar acest fenomen se derulează în cadrul contextelor comunicaționale.

În continuare vom compara teoriile lui Humboldt cu teoriile lingvistului american Noam Chomsky care prin noțiunea de „performanță” vede limbajul ca un proces generativ, dinamic, apropiindu-se astfel de *energeia* lui Humboldt, dar care vizează procesul de producere efectivă a limbajului. *Richard Rorty preferă versiunea humboldtiană* și consideră mai mult decât plauzibilă

teoria conform căreia limbajul nu este un produs ci *producere (Erzeugung)* care condiționează vorbitorul activ dar care la rândul său este condiționat de utilizarea limbajului în contextul ales de acesta. Vom trece de la semantică la pragmatică (ca parte din semiotică) pornind de la indexicalitatea dependentă de context, trecând prin acțiunea performativă a anumitor acte de vorbire în contexte particulare (Paul Grice, în această etapă persistă noțiunea de „performanță” dar ea nu mai vizează în stil chomskian producerea limbajului, ci mai degrabă *înțelegerea* acestuia), și ajungând în final la teoria actelor de vorbire ca teorie pragmatică orientată pe acțiune (John Austin și John Searle).

Capitolul IV - „*Filosofia conversațională: Richard Rorty și Jürgen Habermas*” - este dedicat unui „dialog” comparativ între cei doi titani ai filosofiei de astăzi - Richard Rorty și Jürgen Habermas - care de altfel au conversat constant de-alungul carierelor lor. Subiectele atinse sunt dimensiunea dialogică a vieții umane, constituirea sensului prin comunicare la nivelul unei comunități comunicative, stabilirea telosului comunicării ca înțelegerea și continuarea conversației lumii, interacțiunea și relațiile intersubiective ale actanților comunicaționali.

Argumentele principale de la care pornim în analiza problematicii conversației și așadar a interacțiunii verbalizate sunt acelea conform cărora sensul formulărilor lingvistice se recuperează din orizontul dialogic al existenței umane și acela care presupune că procesul comunicativ verbalizat se vrea conceput ca proces activ de conlucrare a funcțiilor sintactico-semantice cu cele acționale de tip pragmatic.

Destinația finală a întreprinderii noastre din acest capitol este aceea de a *clarifica* mecanismele comunicaționale – articularea sensului, stabilirea de maxime conversaționale și norme de vorbire (menținându-ne în cadrul teoriei pragmatice a limbajului – marșând pe aspectele contextualismului, ale practicii argumentării și ale comunicării nedistorsionate, ale structurării comunicaționale ale experienței), cu focusare pe structurarea discursivă a interacțiunilor interpersonale și de a *arăta* modul în care comunicarea ca mediu de socializare tinde înspre atingerea unor deziderate ca înțelegerea și solidaritatea umană.

Pe întreg parcursul acestui capitol am raportat ideile rortiene referitoare la conversație și la limbaj în general, la cele habermasiene. Motivația care stă la baza alegerii mele, exprimată *in nuce*, este următoarea: Richard Rorty și Jürgen Habermas s-au ales reciproc drept parteneri în

cadru dezbaterii filosofice. Pe durata carierelor lor, cei doi au menținut o conversație fructuoasă întruchipând, după model rortian, tipologia gânditorului ideal – cel care este interesat de menținerea conversației lumii.

Conversația, ca parte integrantă a procesului comunicativ, derivă din caracterul dialogic al acestuia și îmbină convențiile operaționale cu ipostaza dinamică generatoare de originalitate a discuției libere. Ținta conversației nu este aceea de a găsi adevărul ci de a întruchipa prin ea însăși un ghid al relațiilor între oameni care își duc existența conștientizându-și propria contingentă.

Conversația își atinge adevăratul scop atunci când dând frâu liber propriei creativități formulează noi metafore și vocabulare și nu se autolimitează la un sistem argumentativ riguros.

Este imperativ a se înlocui rațiunea (de orice tip ar fi ea) cu narațiuni amplasate în contexte istorice, narațiuni care prin întâlniri comunicative libere, deschise ar identifica adevărul ca proprietate a unor propoziții și prin extensie, a unor acțiuni.

Interacțiunea lingvistică presupune în paralel și o interacțiune socială, actanții comunicaționali recunoscându-se reciproc ca individualități comunicative și atribuindu-și diverse roluri sociale. Eul comunicativ se constituie în paralel cu ceilalți subiecți, creându-se pe sine în procesul de socializare (*Sozialisierung* – termen habermasian). Se poate vorbi chiar de un raport dialogic de recunoaștere a sinelui prin raportarea la celălalt.

Solidaritatea umană nu este o recunoaștere a unui sine central ci un acord intersubiectiv ce ține de circumstanțe istorice, o abilitate de a trece de diferențele tradiționale înspre includerea celor diferiți față de noi într-un „noi” mai mare cu sens extins.

În cadrul acestui capitol vom aborda și *problematica sferei publice și a sferei private în filosofia conversațională* și vom concluziona că - deoarece aceste aspecte ale vieții umane nu pot fi abordate ca un întreg, soluția pentru a asigura o bună comunicare între cele două sfere rezidă în construcția unei societăți care să acrediteze ambele dimensiuni, să înțeleagă în profunzime diferențele care există între cele două și să creeze mediile propice pentru ca ambele să prospere.

Capitolul V – „*Aplicațiile filosofiei conversaționale în cadrul culturii post-filosofice*” - cel care încheie prezenta teză, este unul aplicativ care se preocupă de efectele directe și concrete ale

filosofiei rotiene în contextul societății de astăzi. În acest moment al tezei noastre urmărim demonstrarea funcționării eficiente a vocabulelor sociale alternative, descriem imaginea filosofiei de astăzi ca o filosofie orientată către progresul cultural și către conlucrarea productivă a filosofiei cu literatura.

Efortul nostru este acela de a demonstra aplicabilitatea teoriilor rotiene la realitățile actuale. Poziționată central în cadrul culturii post-filosofice *este noua predilecție pentru narațiune și conversație (ca reacție la slăbirea puterii argumentului rigid)*, noua predilecție pentru transgresarea limitelor dintre discipline și a eliberării de matrici comportamentale – toate acestea regăsindu-se și fiind discutate în cadrul unei discipline noi, comprehensive, flexibile și creative numită „humanities”.

În încheierea prezentei teze de doctorat am formulat următoarele concluzii: filosofia conversațională, elaborată ca o îmbinare binevenită a principiilor pragmatice cu turnura lingvistică a reprezentat formula salvatoare care a preschimbato filosofia dintr-o arie de cercetare aflată în declin, într-un domeniu actual, orientat către progres, a cărui evoluție marchează mutarea accentului pe studiul limbajului aplicat (al conversației) și pe corelarea cu celelalte discipline umaniste. Se poate spune că prin redefinirea filosofiei, Richard Rorty a salvat-o pe aceasta de la dispariția în marea de teorii și sisteme vetuste.

Efortul său, în ceea ce privește remodelarea filosofiei este unul dublu: pe de o parte el urmărește construirea unei filosofii productive și pe de altă parte, el tinde spre o apropiere de artă (de literatură cu precădere).

Literatura nu mai este singurul domeniu creator de viață, acum și filosofia se întoarce către elementul uman și către viața trăită. La fel ca și creația literară și filosofia semnifică o muncă de sinteză. Vocabularele filosofice își dovedesc adecvarea la realitățile umane și utilitatea în cadrul culturii. Limbajul nostru este un filtru care remodelează realitatea cu fiecare propoziție. Propozițiile și fragmentele de vorbire sunt întotdeauna raportate la alte propoziții și la alte forme de vorbire și niciodată la o realitate obiectivă pe care noi nu o putem cunoaște direct deoarece este imposibil să ieșim în afara limbajului nostru.

Certitudinea încetează să mai fie scopul cercetării filosofice odată ce se recunoaște contingenta vieții umane, a adevărilor și a vocabulelor. Central filosofiei contingentei este

omul în unicitatea lui cu ansamblul de trăsături care îl distinge de ceilalți. Scopul individului care își asumă propria contingență este acela de a lăsa în urma sa amprenta existenței sale. Filosofia conversațională restabilește locul pragmatismului în interiorul culturii (conferindu-i o altă față), relaționându-l la curente lingvistice și literare contemporane (postmodernismul, poststructuralismul, deconstructivismul). Interdisciplinaritatea specifică acestei filosofii evidențiază linia de analiză predilectă a secolului nostru.

Considerăm că cercetarea efectuată pe parcursul acestei teze de doctorat a analizat în mod productiv, a explicat și a clarificat multiple aspecte referitoare la filosofia conversațională rortiană trecând prin tendințele anti-fundaționaliste și anti-reprezentative. Richard Rorty a declarat că singurul aspect filosofic la care nu a reușit să ofere o soluție precisă este chestiunea reducerii tensiunii dintre sfera privată și cea publică. Această problematică ne-a preocupat în mod deosebit și în urma analizei am concluzionat că omul, ca ființă socială nu poate realiza o delimitare riguroasă între cele două aspecte ale structurii sale interne (nevoia de a se autoperfecționa și de a-și construi un univers privat și fecund și nevoia de a interacționa cu ceilalți). Menținerea tensiunii este de dorit deoarece astfel se realizează și se întreține un echilibru funcțional, indiferent de care parte se înclină mai mult balanța. O ieșire definitivă dintr-una dintre cele două sfere este cu neputință, iar un abandon parțial în detrimentul oricărei dintre ele generează disfuncționalități la nivel existențial.

Teza de față cuprinde și o anexă în limba engleză denumită „*Coping mechanisms for the perception of finitude*” având ca subiect discuția despre procesul de generare al mecanismelor lingvistice și poetice de înfruntare a unui fenomen de neatins/de necunoscut – moartea. Declarând moartea ca fiind un artefact cultural, o problemă semantică, Richard Rorty propune *poezia* ca soluție pentru a reduce anxietatea și sentimentele negative produse de ideea iminenței acesteia. Plăcerea estetică, în viziunea lui Richard Rorty, facilitează acceptarea condiției efemere și contingente a omului și resemnarea de a rămâne, cum afirmă Martin Heidegger o *Sein zum Tode*.

BIBLIOGRAFIE

Armstrong, D. M., *A Theory of Universals. Universals & Scientific Realism*. Volume II, Cambridge University Press, 1978.

Agwuele, Anthony Onyemachi, *Rorty's Deconstruction of philosophy and the Challenge of African Philosophy*, Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2009.

Austin J., L., *How to do things with words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1962.

Bal, Mieke and De Vries, Hent, *Take care of freedom and truth will take care of itself. Interviews with Richard Rorty*, Edited with an Introduction by Eduardo Mendieta, Stanford University Press, California, 2006.

Baldwin, Thomas, *Contemporary Philosophy, A History of Western Philosophy: 8, Philosophy in English since 1945*, Oxford University Press, New York, 2001.

Barton Perry, Ralph, *Characteristically American. (Five lectures delivered on the William W. Cook Foundation at the University of Michigan, November-December 1948)* Alfred A. Knopf, New York, 1949.

Baudrillard, Jean, *Simulacra and Simulation*, translated by Sheila Faria Glaser, The University of Michigan Press, Michigan, 1994.

Bernstein, Richard J., *Habermas and Modernity*, Polity Press Cambridge in association with Basil Blackwell, New York, 1985.

Braga, Corin, *10 Studii de Arhetipologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999.

Brandt, Robert. B., *Between Saying and Doing: Towards an Analytic Pragmatism*, Oxford University Press, New York, 2008.

Brandt, Robert B., *Richard Rorty and his Critics*, Blackwell Publishers, 2000.

Bruce, Aune, *Rorty on Language and the world*, The Journal of Philosophy Vol. 69, No. 19, (October 26, 1972), pp.665-667.

Baldwin, Thomas, *A History of Western Philosophy. Contemporary Philosophy. Philosophy in English since 1945*, Oxford University Press, 2001.

Buchleer, J., *Philosophical writings of Peirce*, Dover Publications Inc., New York, 1955.

Canfield, John V., *Routledge History of Philosophy. Volume X. Philosophy of Meaning, Knowledge and Value in the Twentieth Century*, Routledge London and New York, 1997.

Caponigri, A. Robert, *TIME & IDEA. The theory of History in GIAMBATTISTA VICO*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, London, 1968.

Castell, Alburey, *Essays in pragmatism by William James*, Hefner Press, a division Macmillan Publishing Co., Inc., New York, Collier Macmillan Publishers, London, 1948.

Codoban, Aurel, *Semn și interpretare. O introducere postmodernă în semiologie și hermeneutică*, Editura Dacia, 2001.

Cohen, Avner, Dascal Marcelo, *The institution of philosophy. A discipline in crisis?*, Open Coust, La Salle, Illinois, 1989.

Cooper, Wesley, *The unity of William James's Thought*, Vanderbilt University Press, Nashville, 2002.

Coșeriu, Eugenio, *Introducere în lingvistică*, Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga. Cuvânt înainte de Mircea Borcilă. Ediția a II- a, Editura Echinox, Cluj, 1999.

Cotkin, George, *William James, Public Philosopher*, The John Hoppkins University Press, Baltimore, 1990.

Danisch, Robert, *Pragmatism, Democracy and the Necessity of rhetoric*, The University of South Carolina Press, 2007.

Delanty Gerard, *Community*, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2003.

Derrida, Jacques, *Of Grammatology*, trans. Gayatri Chakravorty Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1976.

De Vries, Willem, Triplett, Timm, A. *Knowledge, Mind and the Given. Reading Wilfrid Sellers's "Empiricism and the Philosophy of mind. Including the complete text of Sellers's essay"*, Hackett Publishing Company Inc., 2000.

De Vries, E., *Man in Rapid Social Change*, Garden City, Published for The World Council of Churches by Doubleday & Company, ING, New York, 1961.

Dewey, John, *Art as experience*, Penguin Group, New York, 1934.

Delacampagne, Christian, *Istoria filozofiei în secolul XX*, Editura Babel, București, 1998.

Devitt, Michael, și Hanley, Richard, *The Blackwell Guide to the Philosophy of language*, Blackwell Publishing, 2006.

Devitt, Michael, și Sterelny, Kim, *Limba și realitate. O introducere în filosofia limbajului*, Editura Polirom, Iași, 2000.

Dunăreanu, Lucian; Jucan, Marius; Marga, Delia; Popa, Ecaterina; Stanciu, Virgil și Ursa Ovidiu, *Filosofia Americană. Volumul I. Filosofia americană clasică*, Editura ALL Educational, București, 2000.

Durfee, Harold A., *Analytic Philosophy and phenomenology*, Martinus Nijhoff/ The Hague, 1976.

Finch, Henry Le Roy, *Wittgenstein-the later philosophy. An exposition of the 'Philosophical Investigations'*, Humanities Press, Atlantic Highlands , N.J., 1977.

Flowers, Elisabeth and. Murphy, Murray G, *A history of philosophy in America*, vol II” Capricorn Books, New York.

Fogeling, Robert J., *Wittgenstein*, Routledge & Kegan Paul, London, Henley and Boston, 1976.

Goodman Nelson, *Ways of Worldmaking*, Indianapolis: Hackett, 1978, Paperback, 1985.

Foucault, Michel, *The Order of Things*, Random House, New York, 1973.

Frâncu, Constantin, *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială “Demiurg”, Iași, 1999.

Gellner, Ernest, *The Devil in Modern Philosophy*, edited with a preface by I. C. Jarvie and Joseph Agassi, Routledge & Kegan Paul, London and Boston, 1974.

Gibert, Everett, Katharine, și Kuhn, Helmut, *Istoria esteticii*, ediție revăzută și adăugită, în românește de Sorin Mărculescu și prefață de Titus Mocanu, Editura Meridiane, București, 1972.

Guignon, Charles and Hiley, David R., *Richard Rorty*, Cambridge University Press, 2003.

Habermas, Jürgen, *Etica discursului și problema adevărului*, Editura Art, București, 2008.

Habermas, Jürgen, *La technique et la science comme 'ideologie'-Travail et interaction*, les essays CLXXXIII, Galimard.

Habermas, Jürgen, *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, Editura All Educational, București, 2000.

Habermas, Jürgen, *The Theory of communicative action, Lifeworld ad System: a critique of functionalist Reason*, Beacon Press, 1987.

Habermas, Jürgen, *The Theory of communicative action, Vol.2, Lifeworld ad System: a critique of functionalist Reason*, Beacon Press, 1987.

Habermas, Jürgen, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983.

Habermas, Jürgen, *La pensee postmetaphysique*, Armand Colin Editeur, Paris, 1993.

Habermas, Jürgen, *Sfera Publică*, Editura Comunicare.ro, București, 2005.

Hacker, P.M.S., *Wittgenstein Mind and Will. Volume 4 of an Analytical Commentary on the Philosophical Investigations*. Part 1, Essays, Blackwell Oxford UK and Cambridge USA, 2000.

Hallet, Garth, S.J., *Wittgenstein definition of meaning as use*, Fordham University Press New York, 1967.

Hanfling, Oswald, *Wittgenstein's later Philosophy*, MacMillan, 1989.

Hardwick, Charley D. and Crosby, Donald A., *Pragmatism, Neo-Pragmatism, and Religion. Conversations with Richard Rorty*, Peter Lang Publishing, New York, 1997.

Harris, Roy, Andrew Pyle, *The origin of language*, Thoemmes Press, 1996.

Heidegger, Martin, *Ființă și timp*, Traducere din Germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2006.

Heidegger, Martin, *On the way to Language*, Harper and Row, New York, 1971.

Hintikka, Merrill B., Hintikka, Jaakko, *Investigating Wittgenstein*, Basil Blackwell, UK, 1986.

Hintersteiner, Norbert, *Către o depășire a tradițiilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003.

Honneth, Axel, Joas, Hans (eds.), *Communicative action. Essays on Jürgen Habermas' Theory of Communicative action*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1991.

Hospers, John, *An introduction to philosophical analysis*, second edition, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1967.

Hügli, Anton, Lübcke, Poul, *Filosofia in secolul XX. Fenomenologia, Hermeneutica. Filosofia existenței. Teoria critic*. Vol. 1, Editura All Educational, 2003. Trad. De Gheorghe Pascu, Andrei Apostol, Cristian Lupu.

Hügli, Anton, Lübcke, Poul, *Filosofia in secolul XX. Teoria științei. Filosofia analitică*, Vol. 2 Editura All Educational, 2003, trad. De Andri Apostol, Mihnea Căpraru, Cristian Lupu, Marius Mureșan, Marius Stan.

Hulban, Horia, *Synthesis in English Lexicology and Semantics*, Iași, 2002.

Humboldt, Wilhelm von, *On language-On the diversity of human language. Construction and its influence on the mental. Development of the human species*. Edited by Michael Losonsky, Cambridge University Press, 1999.

Humboldt, Wilhelm von, *Linguistic Variability and Intellectual Development*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1972.

Hutcheon, Linda, *The Politics of Postmodernism*, translated by Mircea Deac, Ed. Univers, Bucharest, 1997.

Hutcheon, Linda, *Politica Postmodernismului*, translated by Mircea Deac, Ed. Univers, Bucharest, 1997.

James, William, *Essays in pragmatism*, edited by Hafner Publishing co. inc., New York.

James, William, "Philosophical conceptions and practical results", în Paul Kurtz, *American Philosophy in the Twentieth Century, a Sourcebook from pragmatism to philosophical analysis*, published by The Macmillan Company Collier-Macmillan, USA, 1969.

James, William, "The Will to Believe and other Essays in Popular Philosophy" în *Writings 1878-1899*, ed. Gerald E. Myers, New York: The Library Of America, 1992.

James, William, "The Varieties of Religious Experience", în *Writings 1902-1910*, ed. Bruce Kuklick, New York: The Library of America, 1987.

James, Williams, “*Pragmatism’s conception of Truth*”, în Paul Kurtz (ed.) *American Philosophy in the Twentieth Century, a Sourcebook from pragmatism to philosophical analysis*, published by The Macmillan Company Collier-Macmillan, USA, 1969.

Jameson, Friedrich, *The Cultural Turn*, Verso, London, New York, 1998.

Kampits, Peter, *Între aparență și realitate. O istorie a filosofiei austriece*, Humanitas, București, 1999.

Kenny, Anthony, *The Legacy of Wittgenstein*, Basil Blackwell, 1984.

Kenny, Anthony, *The Wittgenstein Reader*, Blackwell Oxford UK and Cambridge USA, 1994.

Kierkegaard, Søren, *Sickness unto death*, Wilder Publications, Radford, VA, 2008.

Klagge, James C., and Nordman, Alfred, *Ludwig Wittgenstein. Philosophical Occasions 1912-1951*, Hackett Publishing Company Indianapolis & Cambridge; 1993.

Kripke, Saul A., *Wittgenstein. On rules and private language*, Blackwell Publishing, 1982.

Kolbel, Max and Weiss, Bernhard, *Wittgenstein’s lasting significance*, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2004.

Künne, Wolfgang, *Conceptions on truth*, Clarendon Press, Oxford, 2003.

Kurtz, Paul, *American Philosophy in the Twentieth Century. A sourcebook from pragmatism to philosophical analysis*, published by The Macmillan Company Collier-Macmillan, USA, 1969.

Lepore, Ernest & Smith, Barry C., *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*, Clarendon Press, Oxford, 2006.

Leszek Koczanowicz, *The choice of tradition and the tradition of choice: Habermas’ and Rorty’s interpretation of pragmatism*, *Philosophy & Social Criticism* • vol 25 no 1 • pp. 55–70, Copyright © 1999 SAGE Publications (London, Thousand Oaks, CA and New Delhi).

Lacan, Jacques, *The Language of the Self: The Function of Language in Psychoanalysis*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1968.

Levinas, Emmanuel *Totalitate și Infinit*, Editura Polirom, 1999.

Lyons, John, *Semantics 2*, Cambridge University Press, 1977.

Lodge, David, *Meserie!*, Biblioteca Polirom, 2003.

Lodge, David, *Ce mică-i lumea!*, Biblioteca Polirom, 2003.

Lodge, David, *Nice Work*, Penguin Books, London, 1989.

Ludwig Grunberg, *Idei Contemporane. Opțiuni filosofice contemporane*, Editura Politică, București, 1981.

Luhmann Niklas and Schorr Karl-Eberhard, *Problems of Reflection in the System of Education*, Waxmann Münster / New York, 2000, translated by Rebecca A. Neuwirth.

Malachowski, Alan R., *Reading Rorty. Critical responses to Philosophy and the Mirror of nature (and Beyond)*. Associate editor Jo Burrows, Basil Blackwell, 1990.

Malachowski, Alan R., *Richard Rorty*, Vol. I/II/III/IV, Sage Masters of Modern Social Thought, Sage Publications London/Thousand Oaks/ New Delhi, 2002.

Manson, Richard, *The theory of knowledge of Giambattista Vico*, Archon Books, 1969.

Marcuse Herbert, *Eros and Civilization, A Philosophical Inquiry into Freud*. With a New Preface by the Author, published by Beacon Press, Boston, 1979.

Marcell, David, W., *Progress and Pragmatism. James, Dewey, Beard, and the American Idea of Progress*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, England, 1974.

Marga, Andrei, *Filosofia lui Habermas*, Editura Polirom, 2006.

Marga, Andrei, *Raționalitate, comunicare, argumentare*, Editura Dacia, Cluj, 1991.

Marga, Andrei, *Introducere în filosofia contemporană*, Polirom, 2002.

Marga, Andrei, *Acțiune și rațiune în concepția lui Jürgen Habermas*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.

Marga, Andrei, *Explorări în actualitate*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1994.

Marga, Andrei, *Reconstrucția Pragmatică a Filosofiei*, vol.1 Polirom Iasi, 1998.

Marga, Andrei, *Cotitura Culturală*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004.

Marga, Andrei, *Relativismul și Consecințele sale*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007.

Marga, Andrei, *Diagnoze: Articole și eseuri*, Eikon, Cluj-Napoca, 2008.

Massey Amin A. and Thrift, N., *Cities for the Many, Not the Few*, The Policy Press, London, 2000.

Maxim, Ion, *Atitudini critice*, Editura Facla, Timișoara, 1973.

McGuinness, Brian, *Wittgenstein and his times*, Thoemmes Press, 1998.

McGinn, Mary, *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Philosophical Investigations*, London, 1997.

Medina, Jose, and Wood, David, *Truth. Engagements Across Philosophical Traditions*, Blackwell Publishing, USA.

Mill, John, Stuart, *Despre libertate*, Humanitas, București, 2005.

Miller, J. Hillis *Etica Lecturii*, Editura Art, Colctia Demonul teoriei, 2007.

Moeschler Jacques, Reboul Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinoc, Cluj, 1999.

Mureșan. Valentin (ed.), *Între Wittgenstein și Heidegger*, Editura Alternative, București, 1998.

Murphy, Nancey, *Anglo-American Postmodernity. Philosophical Perspectives on Science, Religion, and Ethics*, Westview Press, 1997.

Neil Gross, Richard Rorty. *The Making of an American philosopher*, The University of Chicago Press, 2008.

Noica, Constantin, *Sentimentul românesc al ființei*, Editura Eminescu, 1978.

Norman K. Denzin, *The Cinematic Society*, London, SAGE Publications, 1995.

Nietzsche, Friedrich, *Nașterea filosofiei*, Editura Dacia, Cluj, 1992.

Nietzsche, Friedrich, *Amurgul idolilor. Sau Cum se filozofează cu ciocanul (1889)*, Traducere de Alexandru Al. Șahighian, Editura Humanitas, București, 2008.

Nielsen, Kai, *After the Demise of the Tradition. Rorty, Critical Theory, and the Fate of Philosophy*, Westview Press Boulder*San Francisco*Oxford, 1991.

Oltean, Ștefan, *Introducere în semantica referențială*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2006.

Okrent, Mark, "The metaphilosophical consequences of pragmatism" in Cohen, Avner, Dascal Marcelo, *The institution of philosophy. A discipline in crisis?*, Open Coust, La Salle, Illinois, 1989.

Pavel, Toma, *Mirajul lingvistic*, Editura Univers, București, 1993.

Peirce, Charles Sanders, *How to make our ideas clear?*, Bertrams, 2005.

Peirce, Charles Sanders, *Semnificație și acțiune*, Humanitas București, 1980.

Petitdemange, Guy, *Filozofi și filozofii ale secolului al-XX-lea*, traducere din franceză de Victor Durnea, Editura Cartier Polivalent, 2003.

Plesu, Andrei, *Limba Păsărilor*, Editura Humanitas, 1944.

Preyer, Gerard, Siebelt, Frank, and Ulfig, Alexander, *Language, Mind and Epistemology. On Donald Davidson's Philosophy*, Johann W. Goethe University, Frankfurt am Main, Germany, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1994.

Rajchman, John and West, Cornel, *Post-Analytic philosophy*, Columbia University Press, New York, 1985.

Ramsey, F., P., *Foundations*, D. H. Mellor Publishing, 1978.

Rebreanu, Liviu, *Adam și Eva*, Prefață de Andrei Moldovan, Jurnalul Național, București, 2009.

Renkema, Jan, *Discourse Studies. An introductory Textbook*, John Benjamins Publishing Company Amsterdam/Philadelphia, 1993.

Rorty, Richard, *Philosophy and social hope*, Penguin Books, London, 1999.

Rorty, Richard, *Contingency, irony and Solidarity*, Cambridge University Press, 1989.

Rorty, Richard, *Continență, Ironie și Solidaritate*, Editura All, 1998.

Rorty, Richard, *Philosophy and the mirror of nature*, Princeton University Press, 1979.

Rorty, Richard, *Consequences of Pragmatism, Philosophy as a kind of writing* (essays: 1972-1980), University of Minnesota Press Minneapolis, 1982.

Rorty, Richard, *Philosophical Papers. Vol. 3. Truth and Progress*, Cambridge University Press, 1998.

Rorty, Richard, *Philosophical Papers. Vol.1 Objectivity, Relativism and Truth*, Cambridge University Press, 1991.

Rorty, Richard, *Philosophical Papers. Vol.4 Philosophy as cultural politics*, Cambridge University Press, 2007.

Rorty, Richard, *The Linguistic Turn, Essays in Philosophical Papers*, The University of Chicago Press, 1992.

Sandercock, L., *Cosmopolis II: Mongrel Cities in the 21st Century*. Continuum, London, 2003.

Sellers, Wilfried, *Empiricism and the philosophy of mind*, Harvard College, USA, 1997.

Sellers, Wilfried, „Philosophy and the scientific image of man”, Published in Robert Colodny (ed.), *Frontiers of Science and Philosophy*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1962, pp.35-78. Reprinted in *Science, Perception and Reality*, 1963.

Shook, J. R., *The Dictionary of Modern American Philosophers*, Volume 4, R-Z, Thoemmes Continuum, 2005.

Smith, E., John, *Contemporary American Philosophy*, George Allen and Unwin LTD Humanities Press, Inc., New York, 1970.

Surlea, Cosmina-Florentina, *Jocurile de limbaj ale lui Ludwig Wittgenstein. O explicație a comunicării intra și interpersonale*, Editura Lumen, Iași, 2007.

Steiner, Rudolf, *Friedrich Nietzsche. Un luptător împotriva epocii sale*, Editura Univers enciclopedic, București, 2003.

Studia Phaenomenologica, *A century with Levinas. Notes on the margins of his legacy*, vol. VI/2006, Humanitas, Bucharest, 2006.

Studia Phaenomenologica, *Phenomenology and literature*, vol. VIII/2008, Humanitas, București, 2008.

Stuhr, J., John, *Pragmatism, postmodernism and future of philosophy*, Routledge, London/New York, 2003.

Tat Sebastian-Alin, *Studii de filosofie contemporană I*, Editura Napoca Star; Galaxia Gutenberg, 2005.

Tătaru, Cristina, *An outline of English Lexicology. Word Formation*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.

Tiercelin, Claudine, *Philosophies. C.S. Peirce et le Pragmatism*, Presses Universitaires de France, Paris, 1993.

Trabant, Jurgen. *Vico's New Science of Ancient Signs. A study of sematology*, Translated from the German by Sean Ward, Routledge Studies in the History of Linguistics, Routledge London and New York, 2004.

Underhill, James W., *Humboldt, Worldview and Language*, Edinburgh University Press, 2009.

Vico, Giambattista, *Universal Right*, Translated from Latin and Edited by Giorgio Pinton and Margaret Diehl, Rodopi, Amsterdam-Atlanta, GA 2000, Printed in the Netherlands.

Vico, Giambattista, *The New Science of Giambattista Vico*, Translated from the third edition by Thomas Goddard Bergin and Max Harold Fisch, Revised and Abridged, *Cornell Paperbacks*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1970.

Vieth, Andreas, (Hrsg.), *Richard Rorty. His philosophy Under Discussion*, Ontos Verlag, Frankfurt, 2005.

Voparil C. J. and Bernstein, R. J., *The Rorty reader*, Wiley-Blackwell, A John Willey & Sons, Ltd., Publication, 2010.

Warnock, G. J. *English Philosophy since 1900*, London. Oxford University Press, New York, Toroto, 1958.

Warwick Organisational Behaviour Staff, *Organisational studies. Critical perspectives on business and management*, Routledge, London, 2001.

Weiss, Paul; Hartshorne, Charles, *Collected papers of Charles Sanders Peirce. Volume V. Pragmatism and pragmaticism and Volume VI Scientific Metaphysics*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1960.

Wilshire, Bruce, "Pragmatism, Neopragmatism, and Phenomenology: The Richard Rorty Phenomenon", în *Human Studies*, numărul 20, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands 1997, pp.95–108.

Wilde, Oscar, *Portretul lui Dorian Gray*, Editura Polirom, 2001.

Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Editura Humanitas, 2001.

Wittgenstein, Ludwig, *Cercetări filosofice*, Editura Humanitas, București, 2003.

Wittgenstein, Ludwig, *Philosophical investigations* (web source version) / *Cercetări filosofice*, Humanitas, traducere de Mircea Dumitru, Mircea Flonta, Adrian-Paul Iliescu, București, 2003.

Wittgenstein, Ludwig, *Lectures, Cambridge, 1932-1935*, Blackwell, Oxford, 1958.

Wittgenstein, Ludwig, *Caietul albastru*, Editura Humanitas, București, 1993.

Zabala, Santiago, *The Future of Religion. Richard Rorty. Gianni Vattimo*, Columbia University Press, New York, 2005.

Zhang, Wei, *Heidegger, Rorty and the Eastern thinkers. A hermeneutics of cross-cultural understanding*, State University of New York Press, Albany, 2006.

Pagini web:

http://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Habermas

<http://caae.phil.cmu.edu/cavalier/Forum/meta/background/HaberIntro.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Rorty

<http://plato.stanford.edu/entries/rorty/>

http://en.wikiquote.org/wiki/Ralph_Waldo_Emerson

http://en.wikiquote.org/wiki/Ralph_Waldo_Emerson

http://www.erraticimpact.com/~20thcentury/html/rorty_richard.htm

<http://www.wendtroot.com/spoetry/folder6/ng6212v.html>

<http://www.aect.org/intranet/publications/edtech/07/index.html>

<http://www.wendtroot.com/spoetry/folder6/ng6212v.html>

<http://dexonline.ro>

<http://www.biblestudytools.com/ncv/john/1.html>.

<http://www.thefreedictionary.com/Grim+Reaper>